

SZTÁLIN CIKKEINEK TANULSÁGAI AZ IRODALOM ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNET SZEMPONTJÁBÓL

LUKÁCS GYÖRGY akadémikus

Ebben a természeténél fogva rövidre méretezett felszólalásban nem térhetek ki e cikkek főproblémájára, a nyelvészet kérdéseire. Nemcsak, mivel ezen a területen nem tekinthetem magamat tudományosan illetékesnek, hanem főleg azért, mert Sztálin a nyelv és a nyelvtudomány valóságos mivoltának kidolgozása közben oly sokoldalú és mély szempontokkal gazdagította az alap és felépítményről szóló marxista-leninista tanításokat, hogy ezeknek felsorolására is alig futja az idő (azok részletes konkrét kifejtéséről, alkalmazásáról nem is szólva).

Pedig ez a kérdés minálunk kétszeresen aktuális. Először, mert egy ilyen nagyjelentőségű mű megjelenése minden kutatót arra kell, hogy ösztökéljen : vizsgálja át egész marxista fegyverzetét, dobjon el — e cikkek megvilágításában — minden hamisnak, elavultnak bizonyulót, revideálja eddigi munkásságát és jövőendő munkamódszereit. Másodszor, mert a mi fiatal irodalom- és művészet-történelmünk még erősen szenved a kezdő marxisták gyermekbetegségében : a sematikusságban és ezzel szükségképpen együttjáró jogosulatlan leegyszerűsítésben, vulgarizációban.

A marxizmus klasszikusai szakadatlanul harcoltak a dialektikus és a történelmi materializmus ilyen eltorzításai ellen. Sztálin cikkei új, jelentős mérföldkövei ennek az útnak. A marxizmus nagy mesterei azonban sohasem érik be a pusztá bírálattal, a helytelen nézetek és módszerek szétfűzésével. Minden polémiájuk egyúttal építés, minden cáfolatuk egyúttal új összefüggések felderítése. Így áll a dolog Sztálin új cikkeivel is.

Kezdem a legegyszerűbbnek látszó kérdéssel. A kezdő marxisták előbb említett gyermekbetegségéhez legelsősorban az tartozik, hogy a klasszikusok megállapításait nem útmutatásnak tekintik a további kutatás számára, hanem fix — téren, időn, történelmi fejlődésen kívülálló — axiómáknak, amelyekre való pusztá hivatkozás minden problémát eleve eldönt. Sztálin, aki egész életén át az eleven, a teremtmény marxizmusnak volt mestere és továbbfejlesztője, e munkája több helyén élesen bírálja ezt a módszert. Megmutatja, hogy azok a marxisták, akik Marxra, Engelsre, Leninre és Sztálinra hivatkoztak tévtanaik megalapozása céljából, úgy dolgoztak, hogy összefüggéseikből ragadták ki ezeket a kijelen-

téseket s ezzel elcsavarták valódi értelmüket. A vita végén, Holopov kérdéseire adott válaszában, egészen nagyjelentőségű elvi kifejtését adja annak, hogyan kell a marxizmus klasszikusainak megállapításait tudományosan értékesíteni. »A bibliamagyarázók és talmudisták a marxizmust, a marxizmus egyes következtetéseit és tételeit olyan dogmák gyűjteményének tekintik, amelyek függetlenek a társadalmi fejlődés körülményeinek megváltozásától és „soha“ nem változnak A marxizmus nem ismer el megváltoztathatatlan következtetéseket és tételeket, amelyek minden korra és időszakra kötelezők. A marxizmus mindenmű dogmatizmus ellensége« (Mell. 10—11. old.). És előzőleg három fontos kérdésben, az egy országban lehetséges szocializmus, az állam elhalásának és a nyelvek kereszteződésének, új nyelvek keletkezésének kérdésében részletesen mutatja meg, mi az igazi marxista-leninista módszer: megmutatja, hogy ahol két marxista tétel látszólag ellentmond egymásnak, »mind a két következtetés helyes, de nem feltétlenül, hanem mindegyik a maga idejére vonatkozólag« (Mell. 6. old.).

Alapvető irányelvek ezek a felépítmény minden kutatásában.

Alapvetők azért is, mert rendkívül élesen és szabatosan állítják a kutatás középpontjába az igazi történelmi szemléletet. Nyelv és felépítmény szembeállítása szembeszökően világossá válik, amikor látjuk, hogyan éli túl a nyelv alapvető szerkezete és szókinccse a társadalmi alapok változását, éles ellentétben a felépítménnyel. »A felépítmény«, mondja Sztálin — »annak az egy korszaknak a terméke, amelynek folyamán az adott gazdasági alap él és működik. Éppen ezért a felépítmény rövidéletű, megszűnik és eltűnik az adott alap megszűnésével és eltűnésével« (9. old.).

Ezzel pontos meghatározását kapjuk mind a nyelv, mind a felépítmény történelmiségének és döntően fontos iránymutatást arra is, hogy az irodalom és művészettörténetnek miként kell a maga tárgyához, mely része a felépítménynek, hozzányulni. Világossá válik, hogy az első feladat az alap mivoltát és változásait történelmileg megragadni és konkretizálni. Innen és csak innen lehet aztán a felépítményben előálló minőségi változásokat a maguk igazi mivoltában megérteni.

Sztálin cikkei azonban, amire itt csak röviden utalhatunk, arra is rámutatnak, mennyire nem szabad a gazdasági alap kérdéseit sematikusan tárgyalni. A vulgarizátorok itt is torzképpé fordítják a marxizmus tanításait az osztályharcról, a társadalom osztályszerkezetéről, amennyiben nemcsak a nyelvben különböztetnek meg minden jogosultság nélkül pl. : burzsoá és proletár nyelvet, hanem egyesek még az Októberi Forradalomra maradt vasutakat is burzsoá jellegűnek minősítették. Sztálin, amikor ezeket a »trogloditákat« metsző iróniával nevetségessé teszi, mélyreható elemzést ad a gazdasági alapon belül fennálló fontos különbségekről is.

Ez a kérdés azonban a felépítmény helyes megértése számára szintén perdöntő szempontokat ad. A vulgármarxisták az osztályharcot, a társadalom-

nak osztályokra szakadását igen gyakran úgy fogják fel, mintha ezzel a társadalom önálló, egymással nem is érintkező társadalmakra, szinte azt lehetne mondani Spengler-féle »Kulturkreise«-ekre szakadt volna, mintha a társadalom osztályokra bomlása következtében nem is léteznék már egységes társadalom. A valóság ennek pont az ellenkezőjét mutatja. Sztálin kiemeli: »Amíg a kapitalizmus létezik, a burzsoát és a proletárt a gazdasági élet minden szála egymáshoz kapcsolja, mint az egységes tőkés társadalom részeit. A burzsoák nem élhetnek és nem gazdagodhatnak, ha nem állnak rendelkezésükre bérmunkások, a proletárok nem élhetnek, ha nem vállalnak bérmunkát a kapitalistáknál. . . . Csupán a marxizmus kérdéseiben való tudatlanság sugalmazhatta egyes elvtársainknak a társadalom széteséséről szülő mesét« (18. old.). Világos, hogy a gazdasági kapcsolat ilyen szerkezetének mélyreható következményei vannak az egész felépítmény s így az irodalom, a művészet számára. Minden alkotó, minden mű ennek a gazdasági alapnak talaján nő, egy-egy osztály társadalmi helyzetét tükrözi, nézőpontjait fejezi ki. De amit visszatükröz, az mindig — az objektív társadalmi valóságnak megfelelően — a társadalom egésze, az illető osztály konkrét történelmi helyzetéből tekintve. Aki tehát valamely irodalmi vagy művészi alkotást marxista módon meg akar érteni, annak az összes osztályok bonyolult kölcsönhatásaiból kell kiindulnia, az egész társadalom mindenkori konkrét szerkezetéből, fejlődési fokából, fejlődési tendenciáiból. A mesterségesen izolált, egyes osztályból történő sematikus levezetés annál nagyobb eltorzulásokhoz vezet, minél jelentősebb, minél gazdagabb az illető műalkotás, minél hívebben tükrözi a társadalom egészének bonyolult kölcsönhatásait.

Persze: ezzel még távolról se jutottunk el az alap- és felépítmény bonyolult kapcsolatainak megértéséhez. Az objektív valóság visszatükrözése még távolról sem kimerítő meghatározása a felépítménynek. Sztálin mindjárt cikkének elején világosan rámutat a döntő, továbbvezető meghatározásra: »A felépítményt az alap hozza létre, ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy a felépítmény csupán visszatükrözi az alapot, hogy passzív, semleges, közömbös magatartást tanúsít alapjának sorsa iránt, az osztályok sorsa, a rend jellege iránt. Ellenkezőleg, miután létrejött, hatalmas cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához, megerősödéséhez, mindent megtesz, hogy segítsen az új rendnek a régi alap és a régi osztályok felszámolásában és megszüntetésében« (7. old.). Ezzel világosan a kutatás homlokterébe van állítva a felépítmény aktív jellege, olyannyira, hogy az egyenesen elvesztené felépítmény jellegét, ha »a közömbösség álláspontjára helyezkedik saját alapja irányában és egyforma magatartást tanúsít az osztályok irányában« (7. old.). Ezzel Sztálin nemcsak radikálisan felszámolja a hanyatló burzsoázia tudományának és művészetének hamis objektivizmusát, hanem döntő fontosságú útmutatást ad az irodalmi és művészi kutatásnak: feladatul tűzi ki, ennek a cselekvő erőnek a megtalálását, kielemezését, megmagyarázását, ami mint mindenki tudja, aki ezekkel a kérdésekkel valamennyire foglalkozott, nem mindig egyszerű feladat.

Nincs minden csendéletre, vagy szerelmes versre az első ránézésre felismerhetően ráírva: milyen aktív szerepet tölt be a maga társadalmi rendjén belül dúló osztályharcokban. Kiváltképpen ha világosan látjuk, hogy az előbb említett szempontot a társadalom egységét és egészét illetőleg nem szabad és nem lehet leválasztani a most tárgyaltról, a felépítmény aktivitásáról, akkor áll csak szemléltetően előttünk: milyen nehéz és bonyolult feladatok elé állítja a helyesen értelmezett marxizmus-leninizmus az irodalom és művészettörténet munkásait.

Ehhez a képhez azonban még egy rendkívül fontos mozzanat tartozik. »A felépítmény«, mondja Sztálin »nincs közvetlen kapcsolatban a termeléssel, az ember termelő tevékenységével. Csak közvetve, a gazdasági életen keresztül, az alapon keresztül van kapcsolata a termeléssel. Éppen ezért a felépítmény a termelő erők fejlődésének színvonalában beállott változásokat nem egyszerre és nem közvetlenül, hanem az alapon végbement változások után, a termelésben történt változásokon, az alapon már végbement változásokon keresztül tükrözi« (10. old.). Ennek a megállapításnak — a kapcsolat nem közvetlen voltáról — jelentőségét nem lehet eléggé kiemelni. Mert szinte minden marxista neofita, aki egyszerre ráeszmél a termelésben beálló változásoknak előtte addig ismeretlen elsődleges fontosságára, nagyon hajlamos arra, hogy ezeknek a változásoknak, gyakran igen felületesen megfogott szerkezeti elemeiben lássa a végre megtalált kulcsot a felépítmény összes titkai részére. Ebből pedig csak felületes analógiák, az igazi összefüggések eltorzulásai jöhetnek létre. A sztálini útmutatás e kapcsolatok nem közvetlen jellegéről ellenben a valódi okok és meghatározó mozzanatok konkrét, történelmi felkutatására hívja fel az irodalom és művészettörténet marxista-leninista művelőit. Mert ha világossá vált, hogy e közvetítés az alapon végbement változásokon keresztül, vagyis csak közvetve érvényesülhet, minden egyes alap, mindegyiknek minden egyes különböző szakasza, új és konkrét feladat elé állítja a kutatót, megköveteli tőle, hogy a konkrét, történelmi, történelmileg változó közvetítésnek minden egyes megjelenési formáját külön-külön, minden séma vagy puszta analógia teljes kiküszöbölésével derítse fel.

Sztálinnak ezek az — egymással szorosan összefüggő következetes rendszert alkotó — módszertani megállapításai, tehát nemcsak halálos csapást mérnek minden vulgarizációra, hanem egyszersmind feltárják a termékeny kutatás útját.

Legyen szabad problémánknak ezt a konkretizálását még egy sztálini megállapítással illusztrálnom. Sztálin élesen bírálja azokat a nyelvészeket, akik a nyelv fejlődésében az új minőségbe való átmenetet csak robbanásszerűen tudják elképzelni. E bírálat során azonban egy olyan megjegyzést is tesz, mely az irodalom és művészettörténet számára döntő fontosságú. Kiemeli, hogy »ez a törvény nem mindig alkalmazható az alap, vagy a felépítmény körébe vágó más társadalmi jelenségekre sem. Ez a törvény kötelező arra a társadalomra, amely ellenséges osztályokra oszlik. De egyáltalán nem kötelező arra a társadalomra, amelyben nincsenek ellenséges osztályok« (26. old.). És a továbbiak-

ban arról a forradalomról beszél, amely a szovjet mezőgazdaságban megteremtette a szocialista rendet. Nem kétséges, hogy Sztálin emez útmutatása éppen a legutolsó idők magyar irodalmi és művészi fejlődésének tudományos feldolgozása számára döntő fontossággal bír, bár természetesen ismét hiba lenne nem a konkrét magyar történelmi fejlődésből kiindulni, hanem merev sematikussággal alkalmazni a szovjet fejlődés analógiáit. A kutatás feladata éppen az, hogy a konkrét valóságban egyszerre ismerje fel mind a hasonló, mind a különböző mozzanatokat.

Végül még egy megjegyzés. Sztálin cikkei rendkívül élesen bírálják a szovjet nyelvészek egy részében eluralkodott, a szabad bírálatot és önbírálatot elnyomó »arაკsejevic« módszereket. Távol áll tőlem, hogy a mi irodalom és művészetkutató köreinket ilyen váddal illessem. De az is kétségtelen — és az ellenkezője szinte csoda volna —, hogy ezeken a területeken sem bontakozott még ki teljes termékenységében a szabad bírálat és önbírálat módszere, hogy ezeken a területeken is vannak klikkek, csoportosulások (vagy legalább ezeknek csírái). Azt hiszem tehát, hogy munkánk helyes megszervezésében, valamennyi magyar irodalom- és művészetkutató rendkívül sokat tanulhat Sztálin korszakalkotó történelmi jelentőségű cikkeiből.

KÜLFÖLDI DELEGÁTUSOK FELSZÓLALÁSAI:

SZ. KISZELJOV (Szovjetunió)

A szovjet tudomány történetében kimagasló eseményt jelentenek a zseniális tudósnak, a szovjet nép és az egész haladó emberiség vezérének, I. V. Sztálinnak a marxizmus és nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozó művei. I. V. Sztálin e történelmi értékű műveinek jelentősége túlnő a nyelvtudomány keretein, ahol ezek döntő szerepet játszottak a marxista-leninista nyelvtudományért az ú. n. »nyelvről szóló új tanítás« ellen, a marxizmust leegyszerűsítő és vulgárizáló N. J. Marr és »tanítványai« ellen vívott harcban.

Mindenekelőtt I. V. Sztálin munkáinak óriási jelentősége van a marxizmus fejlődése szempontjából, amely »a természet és a társadalom fejlődéstörvényeinek tudománya, az elnyomott és kizsákmányolt tömegek forradalmának tudománya, a szocializmus minden országban való győzelmének tudománya, a kommunista társadalom építésének tudománya« (Mell.: 10—11. old.). I. V. Sztálin a marxizmus alapvető feladatainak ilyen pontos meghatározása után rámutatott arra, hogy »a marxizmus — mert tudomány — nem állhat egy helyben, a marxizmus fejlődik és tökéletesedik« (Mell. 11. old.). I. V. Sztálin tudományos tapasztalatainak egész erejével fejti ki, hogy »a marxizmus nem ismer el megváltoztathatatlan következtetéseket és tételeket, amelyek minden korra és időszakra kötelezők. A marxizmus mindennemű dogmatizmus ellensége« (Mell. 11. old.).

I. V. Sztálin ezeknek a mély alkotói elveknek alkalmazásával új tételekkel gazdagította a marxista-leninista tudományt, amelyeknek hatalmas jelentősége van az összes társadalomtudományi ágak szempontjából. I. V. Sztálin rendkívül világosan megoldja az alap és a felépítmény döntő fontosságú problémáját, ezek kölcsönös kapcsolatát, az alap- és a felépítmény megváltozását és a nyelv sajátosságait, amely »gyökeresen különbözik a felépítményektől« (7. old.). Mélyreható történelmi jelentősége van I. V. Sztálin tételeinek a dialektikus mozgás sajátosságairól az osztálytársadalomban, amikor a társadalom ellenséges osztályokra tagozódik, és olyan társadalom fejlődése esetén, amelyben »nincsenek ellenséges osztályok« (26. old.).

Az ókorral foglalkozó történészek, régészek, etnográfusok és nyelvészek szempontjából, akik elsősorban az ősközösség és a korai osztálytársadalmak kérdéseivel foglalkoznak, rendkívül nagy jelentősége van. I. V. Sztálin következtetéseinek a nyelvek fejlődési folyamatáról »a nemzetiségi nyelvektől a törzsi

nyelvekhez, a törzsi nyelvektől a népek nyelvéhez, a népek nyelvétől a nemzetek nyelvéhez» (12. old.). I. V. Sztálin pontosan meghatározza a fejlődés legfontosabb szakaszait, egyszersmind rámutat e fejlődés bonyolult voltára is. »Ezalatta — mondja — »a törzsek és népek felaprózódtak és szétvándoroltak, keveredtek és kereszteződtek, de a továbbiak folyamán megjelentek a nemzeti nyelvek és államok, forradalmi változások mentek végbe, a régi társadalmi rendeket újak váltották fel. Mindez még több változást idézett elő a nyelvben és fejlődésben.

Mélységes tévedés azonban azt gondolni, hogy a nyelv fejlődése éppúgy folyt le, mint a felépítmény fejlődése : a létező megsemmisítése és az új felépítése útján. Valójában a nyelv fejlődése nem a létező nyelv megsemmisítése és egy új felépítése útján történt, hanem a létező nyelv alapelemeinek kifejlesztése és tökéletesítése útján» (25. old.).

Ennek kapcsán a kulturtörténet művelőinek és a régészeknek feltétlenül alkalmazniuk kell I. V. Sztálinnak tökéletesen világos tételeit, melyek arról szólnak, hogy »a kultúra, tartalmát tekintve, változik a társadalom fejlődésének minden új szakaszával, míg a nyelv alapján ugyanaz a nyelv marad, s egyformán szolgálja mind az új kultúrát, mind a régit« (20. old.). I. V. Sztálin akkor is kidomborítja, hangsúlyozza a nyelv különleges helyzetét, amikor a nyelvek kereszteződésének kérdésével foglalkozik, amely kereszteződés »nem valamely új harmadik nyelvet eredményez, hanem megőrzi az egyik nyelvet, megőrzi annak nyelvtani szerkezetét és alapvető szókincsét, s lehetővé teszi számára, hogy saját fejlődésének belső törvényei szerint fejlődjék.

Igaz, eközben a győztes nyelv szótári szókészlete bizonyos mértékben gazdagodik a legyőzött nyelv szókészletéből, ez azonban nem gyengíti, hanem ellenkezőleg, erősíti a győztes nyelvet« (27. old.).

Annak következtében, hogy I. V. Sztálin mélyrehatóan kidolgozta a társadalmi és gazdasági, kultúrtörténeti, néprajzi és nyelvi fejlődés legfontosabb problémáit, minden lehetőség megnyílik hazánk területén az ősidőkben települt ókori nemzetiségek, törzsek és népek konkrét vizsgálatára, kutatására. Nem mondhatjuk azt, hogy a szovjet tudósok ezen a téren nem munkálkodtak. Ellenkezőleg, ezen a téren nagy kutatómunkát végeztek, mely lehetővé teszi, hogy a Szovjetunió népeinek történetét a távoli őskornál kezdjük el. Ezen a területen azonban éreztette hatását az ú. n. »nyelvről szóló új tan«, melynek hívei, akik propagálták a »szakaszok« absztrahálását és a »paleontológiai elemzést« a négy elem alapján, elvonták a hiszékeny kutatókat az élő társadalmi szervezetek tanulmányozásától, a történelmi fejlődés konkrét vizsgálatától, és ezzel egyszersmind elsőkélyesítették az elemzés eredményeit, a következtetéseket absztraktokká tették, és olyanokká, melyek elferdítik, meghamisítják az igazságot.

A történelmi fejlődés helyes megértése szempontjából rendkívül fontos a népek kialakulásával kapcsolatos kérdések megoldása. I. V. Sztálin világosan megmutatta, megjelölte a népek helyét a történelmi folyamatban ; a történészek,

régészek, etnográfusok és nyelvészek feladata, hogy megmutassák a népek kialakulásának útjait, módját, és fejlődésük sajátosságait. Ezzel kapcsolatban, ehhez teljes egészükben fel kell használni azt a sztálini útmutatást, hogy »a nemzet elemei — a nyelv, a terület, a kulturális közösség stb. — nem az égből hullottak, hanem lassanként jöttek létre, még a kapitalizmus előtti időszakban. De ezek az elemek csak csfájukban voltak meg, s a legjobb esetben potenciát, lehetőséget jelentettek olyan értelemben, hogy a jövőben, bizonyos kedvező körülmények fennforgása esetén, a nemzet kialakulására vezethettek. A lehetőségből csak a felfelé haladó kapitalizmus időszakában lett valóság, amikor már volt nemzeti piac, amikor már voltak gazdasági és kulturális központok¹«.

Az ókorral foglalkozó történészek, régészek, etnográfusok és nyelvészek feladata, hogy tanulmányozzák a népek, nemzetiségek és törzsek ősi »emberi közösségeit« a nemzetek kialakulása előtti, a kapitalizmust megelőző korszakban. Ki kell emelni sajátásaikat, rá kell mutatni azokra az okokra, melyek keletkezésüket és fejlődésüket, hanyatlásukat és új, magasabb társadalmi szervezettek kialakulását meghatározták.

Ezeknek az »emberi közösségeknek« a tanulmányozását nem szabad felcserélni, összetéveszteni olyan birodalmak történetével, amelyek a rabszolgatársadalom idején és a középkorban (különösen a korai középkorban) keletkeztek. I. V. Sztálin még 1912-ben rámutatott arra, hogy ezek különböznek azoktól a nemzetektől, amelyek jóval későbbben, a kapitalizmus fejlődése folytán keletkeztek és úgy jellemezte ezeket, hogy ezek »véletlen és lazán összekapcsolt konglomerátumok, amelyek egyik, vagy másik hódító sikereivel, vagy vereségeivel kapcsolatban hol szétestek, hol egysültek«². Sztálin újabb műveiben ismételten aláhúzza azt, hogy ezek a birodalmak »ideiglenes és nem tartós katonai és közigazgatási egyesülések voltak« (12. old.). Ezzel kapcsolatban megemlítette még egy sajátosságukat, azt, hogy »nem volt saját gazdasági alapjuk« (12. old.). Ennek a megjegyzésnek rendkívüli jelentősége van, mivel sokkal inkább, mint eddig, ráirányítja a figyelmet »azokra a törzsekre és népekre, amelyek ezeket a birodalmakat alkották, amelyeknek megvolt a maguk gazdasági alapjuk, megvoltak a régóta kialakult nyelveik« (13. old.).

Sztálin minden történelmi művében különös figyelmet szentel az anyagi javak előllátóinak és hangsúlyozza, kidomborítja a dolgozó tömegek meghatározó szerepét a történelmi folyamatban. Éppen ezért itt is kiemeli a birodalmi keretek közé került törzseket és népeket, minthogy éppen ezek alkották a kapitalizmus előtti időszakban azt az »emberi közösséget«, melynek megvolt a maga gazdasági alapja, illetve a maga bonyolult és ellentmondó társadalmi élete, amely megteremtette saját kultúráját, művészetét és tudományát, fejlesztette nyelvét és hősiiesen védelmezte szabadságát és állami függetlenségét a birodalmának leigázói ellen vívott harcban.

¹ Sztálin : Művei XI. k. (Szikra,) 1950. 366—367. old.

² Sztálin : Művei II. k. (Szikra,) 1949. 317. old.

Az ismertetett tételek közelről sem merítik ki az alkotó gondolatoknak azt a gazdagságát, melyekkel I. V. Sztálin újabb műveiben továbbfejlesztette a marxista-leninista tudományt. A marxizmusnak ezeket a kiemelkedő eredményeit állandóan vezérfonalként kell alkalmaznunk azon gyakorlati munka során, mely nagy hazánknak, a benne élő és a kommunizmus épületét építő kisebb-nagyobb népek egységes családjának történetével kapcsolatos.

KUO MO-ZSO (Kínai Népköztársaság)

I. V. Sztálin nyelvtudományi cikkei hatalmas jelentőségű, ragyogó munkák, amelyek fényt vetettek a nyelvtudomány kérdéseinek területén uralkodó zűrzavarra Kína tudományos köreibben.

Nálunk, Kínában is vannak — kis számban — Marrnak »tanítványai«, akik úgy vélik, hogy a nyelv felépítmény az alapépítményen és osztályjellegű. Tagadják az egész népre kiterjedő, egységes nemzeti nyelv szükségességét, és vallják a nyelv történetében végbemenő, robbanásszerű forradalmi változásokat.

Tekintve, hogy ez a tan a Szovjetunióból származott, annak ellenére, hogy nem egyéb, mint a marxizmus mechanikus alkalmazása, nagy tekintélyre tett szert Kínában. Aki ellene fellépett vagy kételkedett benne, azonnal a reakciós vagy elmaradott elem hírébe került. Marr iskolája a Szovjetunió nyelvtudományában arakcejevi rendszert teremtett, és ennek meghonosítása Kínában útját állta volna a nyelvtudomány fejlődésének.

Ez a tanítás valóban nem felel meg a kínai nyelv fejlődése történetének és jelenlegi helyzetének. A 475 milliót számláló kínai népnek tökéletesen egységes nyelve van, amely kiszolgálja az ország minden társadalmi osztályát. Kiszolgálja ez a nyelv a munkásokat, parasztokat, a kispolgárságot és a nemzeti burzsoáziát.

Vizsgáljuk meg ezt a kérdést a történelmi fejlődés szempontjából. A Jindinasztia korából származó feliratoktól, amelyeket Anjangban találtak (teknőchéjra és marhacsontra vésett jóslatok), a Cson-dinasztia bronzedényeinek feliratain keresztül a mai írásokig, például Mao Ce-tung műveiig látható, hogy az említett korszakok írásának alap-szókészlete és nyelvtana között nincs semmiféle különbség. Tehát a kínai nyelv már legalább három-négyezer év óta kiszolgál bennünket, miután átélte az ősközösségi, a rabszolga és feudális társadalmat egészen a mai népi demokratikus rendig, amelyet szintén jól szolgál. Ez ugyanaz a nyelv, amely még egy évvel ezelőtt kiszolgált Csang Kai-sek kompradorklikkjét, s ugyanaz a nyelv, amely az elmúlt év óta a népet szolgálja.

Mindezek tények, amelyek nem egyeztetethők össze Marr tanításával, azonban tökéletesen megfelelnek Sztálin nézeteinek, alátámasztják Sztálin nézeteit.

A kínai nyelvvel kapcsolatos kérdés egyúttal a kínai írás kérdése is.

Ha Marr szempontjából indulunk ki, a kínai írást a forradalomnak meg kellett volna döntenie. Még a nem Marr iskolájához tartozó tudósok közül

is sokan úgy vélik, hogy ez másként nem volna lehetséges, mint gyökeres reform végrehajtásával. Mindez azonban szintén lehetetlen.

A kínai írásnak sajátos formája van, s nem alkalmazható a betűírásra. Barátaink, akik hozzászórtak a betűíráshoz, valamennyien úgy vélik, hogy a kínai írás igen nehéz. Másfelől a régi társadalmi rendszerekben egészen a mai napig az uralkodó körök monopolizálták a kultúrát, a munkás- és paraszttömegeknek nem volt lehetőségük a művelődésre, melynek következtében óriási volt az írástudatlanok száma. Ámde sokan az írástudatlanság okát nem ezekben a gazdasági rendszerekben keresték, hanem a kínai írásban látták, mondván, hogy a kínai írás helytelen úton halad, s teljesen át kell alakítani betűírássá. Ehhez kidolgozták a tervezetek egész sorát.

Ámde a kérdés nem olyan egyszerű. Igaz, hogy a kínai írásnak megvannak a maga nehézségei, de vajjon a betűírásban nincsenek-e nehézségek? Például ugyanazt az ábécét különböző országokban különféleképpen olvassák. Ezenkívül minden országban számos kifejezése van egy és ugyanazon gondolatnak. A régi rendszerben azokban az országokban is voltak írástudatlanok, amelyekben a betűírást használták.

A kínai írást valójában talán csupán kezdetben volt nehéz tanulmányozni, tekintve, hogy túlságosan sok jelet alkalmaz, ámde ha megtanultunk körülbelül kétezer jelet, szabadon tudjuk azokat használni. Ha megtanuljuk ezt a kétezer alapvető jelet, megérezzük mindazt a kényelmet, amely ezek alkalmazásával jár. A kínai írásnak van bizonyos gyorsírás-jellege, egyszerűbb, tartalmasabb és tömörebb formában fejezi ki a gondolatokat. Ez az írás a gondolkodás és alkotó munka terén éppen úgy, mint a sajtó és az olvasás terén, sok emberi munkát és anyagi eszközt tud megtakarítani. Ha nem is tudom most részletesen összehasonlítani és ellenőrizni és nem tudok pontos adatokkal szolgálni, a fordítói munka során szerzett tapasztalat alapján mégis azt mondhatom, hogy ha bármely könyvet lefordítunk kínai nyelvre, ez, a szavak mennyiségére nézve, egy negyedével rövidebb lesz, mintha bármely európai nyelvre fordítottuk volna, és egyharmadával rövidebb, mint japán nyelven. E szempontokat semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagyni, különösen ma, amikor szükséges, hogy minél nagyobb mennyiségű irodalmat adjunk ki, hogy minél többen, minél többet olvashassanak.

Ma, amikor Kínában megváltozott a gazdasági rend, az ország gazdái a munkások és parasztok lettek, akiknek megvan a lehetőségük a művelődésre, — ma, az írástudatlanság felszámolása napirendre került. A közelmúltban szerzett tapasztalataink azt mutatják, hogy a munkások és parasztok gyorsan tanulnak, s a felnőtt írástudatlanok egy- másfél évi tanulás után — miután elsajátítottak kétezer írásjelet — szabadon olvasnak és írnak.

A kínai munkások és parasztok mélyszélesen szeretik a kínai kultúrát, s nagy igyekezettel törekszenek annak elsajátítására. Ez azt mutatja, hogy a jelenlegi kínai írásban valójában nem történtek robbanásszerű változások,

annak ellenére, hogy megváltozott a gazdasági alap. Sőt : ellenkezőleg. A kínai írás még jobban kifejlődött s elterjedt. Ez azt bizonyítja, hogy a kínai írás nem »feudális írás«, amint ezt Kínában Marr iskolájának képviselői hirdetik. Ha »feudális írás« volna, úgy fel kellett volna számolni a feudális rendszerrel együtt. Miért történt egészen másként?

A kínai nyelvben nem lehetnek robbanásszerű változások. Itt ismét bizonyítékot nyer Sztálin elméletének helyessége. Az írás és a nyelv közötti viszony nem azonos a ruha és a test közötti viszonyal. Az írás és a nyelv egymástól elválaszthatatlanok. Nálunk a gondolkodás fontos folyamatainak egész sora az agyban az írás segítségével megy végbe. Ha felszámoljuk a jelenlegi meglevő kínai írást és valamely más transzkripció rendszerét alkalmazunk, úgy ez nemcsak a kínai kultúra teljes hajótöréséhez vezet, hanem az egyes emberek gondolkodását, fejlődését is megakasztja félúton.

S itt teljes felelősséggel kijelenthetem : a kínai írás nem fogja megváltoztatni transzkripciójának formáját. Nem lesznek a kínai írásban robbanásszerű változások, éppen úgy, ahogyan a kínai nyelvben sem lesznek.

J. MAZUREK (Csehszlovák Köztársaság) :

Engedjék meg, hogy felszólaljak, mint cseh történetíró, aki a Cseh Tudományos Akadémiát képviselem. A történettudomány, szláv, román és magyar szakon dolgozom. Szeretném megmondani, hogy a kérdések, melyeket Önök itt felvetnek és megoldanak, időszerűek a cseh tudomány számára is, nevezetesen a cseh történetírással nézve. Fel kell tenni a kérdést, mi a cseh történetírás legfontosabb tennivalója Sztálin zseniális cikkei és a szovjet kezdeményezés után? Ezen alapvető kérdés megoldását a következőkben látom :

1. Tudatosítjuk önmagunkban, hogy tudományunk alapjai a szovjet minta és a szovjet tudomány alapvető elvei lesznek.

2. Tudatában vagyunk annak, hogy Sztálin útmutatásaihoz kell igazodnunk és ezek szerint kell irányítanunk tudományos munkánkat.

3. Sztálin megnyilatkozásai elsősorban a nyelvtudományra vonatkoznak, de ha azokat megvizsgáljuk, rájövünk arra, hogy vonatkoznak az összes társadalmi tudományokra és különösen a történelemtudományra is.

4. Látjuk és valljuk, hogy az összes társadalmi tudományok szorosan összefüggnek egymással, közösen segítik egymást és valamennyi segítségére van a történelemtudománynak. Látjuk, hogy a történelemnek az összes társadalmi tudományok segítőtársai, köztük elsősorban az új haladó alapon dolgozó nyelvtudomány. Látjuk, hogy az összes társadalmi tudományok a történelemtudománynak mint olyanoknak segédtudományai. A szó szoros értelmében *csakis* ezek segítségével tehetjük a történelemtudományt alkalmassá az új feladatok megoldására.

HOZZÁSZÓLÁSOK :

P. D. KRAJEVSZKIJ :

Sztálin nyelvtudományi munkái hatalmasan gyarapítják az élenjáró szovjet tudományt. Számos elméleti problémát oldanak meg nemcsak a nyelvtudomány, hanem valamennyi egyéb társadalmi tudomány terén is ; óriási elvi és módszertani jelentőségük van minden szakterület tudósai számára.

Mi itt csak két kérdéssel foglalkozunk :

a) a felépítmény aktív szerepének kérdésével és

b) az írásművészet problémájával.

Sztálin nyelvtudományi munkái feltétlenül megkívánják tőlünk, az irodalom és művészet művelőitől, hogy alkotó marxizmussal hassuk át az irodalomtudományt, kíméletlenül harcoljunk mindenfajta áltudományos vulgarizáló koncepció ellen, s leplezzük le azokat a sematikus, primitív nézeteket, amelyek még élnek »egyes eltévelyedett elvtársaink fejében«.

E tekintetben különösen fontos számunkra a felépítmény aktív szerepéről szóló marxista tétel, amelyet Sztálin továbbfejlesztett és elmélyített munkáiban.

»A felépítményt — mondja Sztálin — az alap hozza létre, ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy a felépítmény csupán visszatükrözi az alapot, hogy passzív, semleges, közömbös magatartást tanusít alapjának sorsa iránt, az osztályok sorsa, a rend jellege iránt. Ellenkezőleg, miután létrejött, hatalmas cselekvő erővé válik, tevékenyen hozzájárul alapjának kialakulásához, megerősödéséhez, mindent megtesz, hogy segítsen az új rendnek a régi alap és a régi osztályok felszámolásában és megszüntetésében« (7. old.).

Ebből, a felépítmény aktív szerepéről szóló sztálini tételből minden írónak és kritikusnak azt a következtetést kell levonnia, hogy a mai irodalom felépítmény, mint minden más irodalom, és csak az egész állam ügyének részeként fejlődhet eredményesen. Minden író tekintse magát a szocializmus nagy eszméi aktív harcosának és mindenekelőtt adjon számot magának arról, — ki és mi vagyok, hogyan szilárdítom meg alkotásaimmal a népi demokrácia erőit, hogyan emelem a tömegek politikai öntudatának színvonalát, hogyan fejlesztem a népek barátságának érzését, hogyan harcolok az egész világ békéjének ügyéért, milyen módon vesznek részt az emberek tudatában levő kapitalista maradványok legyőzésében, és hogyan emelem rendszeresen az egész irodalmi munka eszmei színvonalát.

Ezzel valóban aktív segítséget nyújtanak majd az írók — hazájuk és népük hű fiai — az új társadalom építésében.

A felépítmény hatalmas szerepe a társadalom életében, fejlődésének és változásának törvényszerűségei sok mindenre kötelezik a kritikusokat is. Mindenekelőtt arra kell rámutatni, hogy a szépirodalmi alkotások elemzései nálunk gyakran immanens, önmagukban zárt jellegűek. A kritikus az eszmék és alakok egész rendszerét az egyes alkotásokban úgy próbálja megmagyarázni, hogy nem lépi túl a vizsgálat tárgyává tett alkotás kereteit. Az irodalomnak az étellel, a korrall, a konkrét történeti feltételekkel való kapcsolata, amely bizonyos fajta alakokat hoz létre — gyenge megvilágítást nyer. Ez sematiz-mushoz és felületes szociológizáló értékeléshez vezet.

A művészi alkotást csak akkor érthetjük meg helyesen, akkor sajátíthat-juk el és értelmezhetjük megfelelően, ha nem »az időtől függetlenül« tanulmá-nyozzuk, hanem mint a konkrét történeti valóság jelenségét, az étellel való kapcsolataiban és kölcsönhatásaiban, amelyek rányomták bélyegüket. A tör-téneti konkrétság így minden elemzés mélységének és meggyőző erejének leg-fontosabb feltétele.

A művészi alkotások elemzéseinek eszmei fogatkozása gyakran abban nyilvánul meg, hogy nem adjuk az alkotás sokoldalú életszerű elemzését, a tör-téneti valósággal és a szépirodalom fejlődésével összekapcsolva. Minden irodalmi alkotást széleskörű anyag párhuzambaállításával kell tanulmányozni, nem lehet elszakítani az elemzést a konkrét társadalmi élettől, annak legégetőbb társa-dalmi problémáitól. Kritikáinkban nem érvényesülhet a szenvedélytelen, száraz akadémiai módszer; ellenkezőleg: a kritikus minden cikke hívjon fel bennünket arra, hogy az irodalmi anyag alapján oldjuk meg az élet legfontosabb problé-máit, ezek között a társadalmi és politikai, erkölcsi és esztétikai kérdéseket. Az ilyen sokoldalú, étellel teli elemzés segítségével megelevenül előttünk az egyes korok egész történelmi valósága, erkölcsével, fogalmaival, kulturális életének sajátágaival, olykor bonyolult ellentmondásaival, stb.

Minden kritikus váljék szenvedélyes hazafivá, lelkes publicistává, élen-járó gondolkodóvá, a nép érdekeinek harcosává.

Rendkívül fontos következtetéseket kell levonnia minden írónak és kritikusnak Sztálin nyelvtudományi munkáiból az írásművészetre vonatko-zólag.

Sztálin nyelvtudományi munkáiban hangsúlyozza *a nyelv és az emberi tevékenység elszakíthatatlan, közvetlen kapcsolatát*. »...a nyelv« — mondja Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« c. munkájában — »közvetlen kapcsolatban van az ember termelő tevékenységével és nemcsak termelő tevékenységével, hanem az ember minden egyéb tevékenységével is, munkájának valamennyi területén...« (10—11. old.). Aligha szükséges beszélni arról, hogy milyen szerepet játszik a nyelv az író alkotó munkájában. Figyelmen kívül hagyhatja-e az író vagy a kritikus ezeket a kérdéseket? — Semmiképpen sem.

Az író nem mutathatja meg minden oldalról az élet gazdagságát, a mai ember sokféle, bonyolult tevékenységét, ha hősei szegényes, unalmas, nem kifejező nyelven beszélnek, ha hősei nem úgy beszélnek, ahogy az életben, hanem ahogy a szerzőnek tetszik.

A hős nyelve — távolról sem másodrendű, »formális« kérdés. Közvetlen kapcsolatban áll az ember életének és tevékenységének, szellemi arculatának és felfogásának kérdésével. Az írónak a hős nyelvén keresztül meg lehet és meg kell világítania annak szellemi arculatát és jellemvonásait.

Az utóbbi években a szovjet irodalomban sok termelési tárgyú alkotás látott napvilágot — pl. V. Akszajev: »Távol Moszkvától«, Sz. Babajevszkij: »Az aranycsillag lovagja« és »Fény a föld felett« c. regényei stb. Arra törekedve, hogy hűen érzékeltessék a munka légkörét, az írók gyakran adnak hőseik szájába termelési szakkifejezéseket és leírják a termelési folyamatokat. Vajjon helyes ez? — Természetesen, helyes. Azonban a termelési kérdéseknek az alkotásban nem »díszítő« szerepet kell játszaniuk, hanem elszakíthatatlan kapcsolatban kell lenniük az alkotás eszmei alap gondolatával, a hősök jellemével. Erről sohasem szabad megfeledkezni.

Az írónak arra kell törekednie, hogy megtalálja a legpontosabb, legvilágosabb és legerősebb szavakat, hogy hűen feltárhassa az emberi jellemek gazdagságát, embereink életének tartalmasságát és gazdagságát.

Az a kritikus pedig, aki olyan módon ír egy irodalmi műről, hogy nem ad magának számot annak művészi erejéről, arról, hogy mire törekszik ez az erő, nem teljesíti feladatát. A nyelv elemzésének elhanyagolása így az irodalmi alkotás tartalmának figyelembe nem vételét jelenti, mivel az irodalmi alkotásban minden a nyelv által, a nyelv segítségével jöhet létre. A nyelv elemzése nélküli kritika az irodalom elszegényítését jelenti. Ebből azt a következtetést kell levonni, hogy az irodalmi kritikának komolyan kell foglalkoznia a mű nyelvének elemzésével.

És mi figyelhető meg nálunk? »Majdnem kizárólag a társadalmi forradalom pedagógiájának előadásával foglalkozva — mondotta Gorkij — kritikánk nem tanítja fiatal irodalmárainkat mesterségbeli tudásra.« A nyelv pontos elemzését gyakran sablonos, semmitmondó értékeléssel, vagy egyes nyelvi hibákra való utalással helyettesítik. Sztálin munkái arra köteleznek bennünket, hogy komolyan kidolgozzuk az irodalmi művek nyelvének és stílusának kérdéseit, erősítsük a magas irodalmi színvonalért, a gazdag, pontos, világos és tiszta irodalmi nyelvért folytatott harcot. Írásművészetének tökéletesítése érdekében végzett állhatatos, kitartó és megfeszített munkája nélkül sem az aktuális téma, sem a tehetség nem hoz sikert az íróknak.

Sztálin azt tanítja, hogy »... semmiféle tudomány sem fejlődhet és érhet el sikereket a vélemények harca, a kritika szabadsága nélkül« (29. old.). Ebből az következik, hogy a művészeti és tudományos vitáknak tudományunk és művészetünk fejlődésének legfontosabb módszerévé kell válniuk.

SZABOLCSI BENCE lev. tag :

Sztálin nagyjelentőségű nyelvtudományi cikkeinek tanulsága a zenetudomány terén is felvet és egyben megoldhatóvá tesz egy sor alapvető problémát. A zene és zeneművelés területe ugyanis, még sokkal inkább, mint az irodalomé vagy a képzőművészeté, két eléggé élesen elkülönülő birodalomra oszlik: a népzene és a művészi zene (ú. n. műzenére). A kettőnek alapelemei természetesen közősek, a hang, a ritmus, a melódia, sőt a zenei forma elemi tényezői mindkettőnek anyagául szolgálnak; természetesen sok közöttük az érintkező felület is. De már társadalmi szerepük, terjedésük, életfeltételeik, általában az a mód, ahogyan az emberi közösség él velük, az osztálytársadalmakban meglehetősen élesen eltér egymástól. Bizonyos korszakokban, bizonyos pontokon egyik szervesen átfejlődhetik a másikba, másutt a kettő útjai elválnak, hanyatló korszakokban, azaz társadalmi formák hanyatlása idején szinte szembekerülnek egymással. Egyik, a népzene, személytelen, egyénileg és történetileg nehezen rögzíthető közösségi megnyilatkozás, melyen nemzedékek egész sora dolgozik; a másik, a műzene, személyes jellegű, formájában rögzített, többé-kevésbé egyéni törekvések és egyben határozott történelmi irányok bélyegét viseli, gyorsabban és láthatóbban változik. Zenekutatásunkat ez a sajátos kettősség oly nehéz feladatok elé állította, hogy sokan valósággal megtorpantak e nehézségek előtt. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a műzene az ideológiai felépítmény vonásait viseli magán, míg a népi zene ősi, kezdetleges részét, mely (természetesen anélkül, hogy termelőeszköz volna) híven kíséri a régi ember, a kezdetleges ember, legfőbb életnyilvánulásait, talán lehet a nyelvhez hasonlóan, sem alapnak, sem felépítménynek nem tekinteni. Hogyan vizsgáljuk, minek tekintsük hát őket? Hol kössük össze s hol válasszuk szét? Melyek a törvények, amelyek csak egyikükre s amelyek mindkettőre érvényesek? Mennyiben jelenti egyik a másiknak fejlődési fokozatát? Kutatóink egy része megkísérelte a népzeneiket teljes egészükben osztályszerű képződményeknek felfogni, vagy legalább egy-egy határozott korszak termékének értelmezni; másrészük viszont teljesen kívülhagyta őket minden történelmi meghatározáson, minden vizsgálaton.

A kérdés helyes megvilágításában és megoldásában most nagy segítségünkre lehet *Sztálin* cikkeinek több, a nyelvre vonatkozó megállapítása. Felmerül természetesen a kérdés: mennyiben tekinthető nyelvnek a zene? Ennek a meghatározásában épp *Sztálin* tanulmányai adhatnak útmutatást. A zene túlnyomó része — a műzene a maga teljes egészében — kétségtelenül a művészet, tehát a felépítmény kategóriájába tartozik. A népzeneiben azonban, mint mondtuk, olyan ősi elemek is jelentkeznek, melyeknek viselkedése legjobban a nyelvhez hasonlít: jellegük leginkább az emfaticus közlés jellegével rokon, az élet elemi megnyilatkozásai közül valók; évezredek átveszelő »őstípusokat« alakítanak, melyek nyilvánvaló értelmi változással, de alkatuknak csak igen lassú, igen fokozatos módosulásával mennek át más meg más

társadalmi formákba; közös alapjául szolgálhatnak egy-egy nemzeti zenefejlődésnek, történetileg kimutathatóan, szinte »szemünk láttára« sarjasztva magukból az újabb, fejlettebb dallamképletek családját; más népekkel közös és kölcsönvett elemeik leginkább a nyelv »jövevényszavaihoz« hasonlíthatók. Ezek az elemek tehát alapvető vizsgálatra és tisztázásra várnak a Sztálin-megállapította nyelvi törvényszerűségek világosságában.

Idézzük itt *Sztálin* cikkeinek azokat a megállapításait, melyek nézetünk szerint nemcsak a nyelvre, hanem a népzeneék említett ősi rétegeire is érvényesek:

1. »nem egy valamelyik osztály hozza létre, hanem az egész társadalom, a társadalom valamennyi osztálya, száz meg száz nemzedék erőfeszítése. . . . nem egy valamelyik osztály szükségleteinek kielégítésére jön létre, hanem az egész társadalom, a társadalom valamennyi osztálya szükségleteinek kielégítésére« (8. old.). Tehát — amit régi népzeneéknél ugyanígy elmondhatunk: — egységes és közös társadalmi vívmány, mellyel az egész nép egyetemesen él. Ennek értelmében:

2. »... a nemzeti nyelvek nem osztálynyelvek, hanem az egész nép által használt nyelvek, közősek a nemzet valamennyi tagja és egységesek az egész nemzet számára« (13. old.). Elmondhatjuk, hogy a fejlődés bizonyos fokán ugyanez áll a nemzeti zenékre. — Nyelvekről és népzeneékről egyaránt nyilvánvaló az is, amit Sztálin így fogalmaz meg:

3. »... a korszakok egész sorának terméke, amelyek folyamán kialakul, gazdagodik, fejlődik, csiszolódik. Ezért . . . hasonlíthatatlanul tovább él, mint bármelyik alap és bármelyik felépítmény« (9. old.). Továbbá: »nem tekinthetjük egy bizonyos korszak termékének . . . struktúrája, . . . szerkezete és alapvető szókincse számos korszak terméke« (24. old.). Gondoljuk meg, hogy a népzeneében évezredes dallamtípusok találhatók, melyek nyilván túlélték a velük egykor kapcsolatos ősi szövegeket. Ilyenek a legrégibb magyar ötfokú dallamok, melyeknek közvetlen rokonságát a mari (csereemiszi), csuvas, mongol és kínai zenéből ismerjük, — ilyen a magyar népi halottsirató dallam, melynek legközelebbi rokonsága a szibériai chanti-k és manszi-k (osztjások és vogulok) közül került elő; ilyen az óhéber psalmódia, mely a gregorián korálison keresztül Európa számos népzenejét befolyásolta, stb. E régi (az utóbbi évszázadok folyamán nyilván alig módosult), alapvető, szinte elemi képletekről teljes egészében áll Sztálin megállapítása:

4. »... a kultúra, tartalmát tekintve, változik a társadalom fejlődésének minden új szakaszával, míg a nyelv alapjában ugyanaz a nyelv marad, s egyformán szolgálja mind az új kultúrát, mind a régét« (20. old.).

5. Természetesen nemcsak a nyelv, hanem a zene életére vonatkozólag is alapvető igazság, hogy »a társadalom keletkezésével és fejlődésével együtt keletkezik és fejlődik. Elhal a társadalom elhalásával együtt« (21. old.). — Az is magától értetődik ebből, hogy csak az illető nép történetével együtt tanulmányozható.

S végül két alapvető megállapítás, mely a nyelvek és a zenei stílusok fejlődésére, változására s bennük a réginek és újnak viszonyára, a megmaradás és kicserélődés ellentétes törvényeire egyaránt érvényes:

6. »... szókészlete... majdnem szakadatlanul változó állapotban van, s eközben a nyelvnek... nem kell megvárnia az alap felszámolását, — változókat visz be szótári szókészletébe az alap felszámolása előtt és függetlenül az alap állapotától« (23. old.). Itt a népzene melodikus fordulatainak változó-készségére, a dallamvariánsok végtelen sorára s velük szemben a dallam*típusok* szívósságára kell gondolnunk. Azt mondhatnók, hogy a népi dallamképletek »szókincse« állandóan változik, míg nyelvtani, szerkezeti logikájuk nyilván évszázadokon vagy évezredekken át tartós marad, helyesebben: sokkal lassúbb ütemben változik. A probléma annál érdekesebb, mert a jelenség — a variálás, a változatokból való fejlődés jelensége — más értelemben ugyanígy nyomon követhető az öntudatos, művészi zenealkotásban, tehát azon a területen, melyet a zene szempontjából is mindenkép »felépítménynek« kell neveznünk.

7. »... a nyelv fejlődése nem a létező nyelv megsemmisítése és egy új felépítése útján történt, hanem a létező nyelv alapelemeinek kifejlesztése és tökéletesítése útján« (25. old.). — Története nem ismer »hirtelen robbanásokat«. — Ez a törvény, kevés kivétellel, a zene történetére is érvényes; maga a művészi zene is csak ritkán újul meg »hirtelen robbanások« útján, sokkal gyakrabban, sőt csaknem mindig az elemek fokozatos kicserélésével.

Mindezek a sztálini megállapítások tehát alkalmasak rá, hogy belőlük kiindulva, valóban megszerkesszük a népzene és műzene helyes definícióját, valamint helyes tudományos meghatározását annak a jelenségnek, mely időnként egyikből a másik felé indul s melynek neve a mi esetünkben: népies dal- és tánczene. Így e megállapítások egész zenekutatásunknak új távlatokat s új ihletést adnak; nagy közösségi folyamatok történeti megismerésére, a népi kultúra teremtő folyamatainak több alapvető törvényére tanítanak meg, szűk osztályozási kategóriák nélkül. De alkalmasak arra is, hogy említett problémánkat, a műzene-népzene kettősségét új fénybe állítsák és segítsenek megkeresni a kettőnek közös kulcsát, a *zenei köznyelv* alakulásának eddig megvizsgálatlan törvényeit. Talán nem is kell külön hangsúlyoznunk, hogy ez napjainkban mennyire fontos, — épp napjainkban, mikor a népzene — zeneszerzőink és előadó-művészeink számára egyaránt — elsőrendűen lényeges alappá, igazi anyanyelvvé válik, mikor a népzene egyik legfontosabb útmutatónk a nép nagy közössége felé, a nép életébe való szerves és közvetlen bekapcsolódásra.

MARÓT KÁROLY lev. tag.

kifejtette, hogy Sztálinnak a nyelvészetről szóló tételei, túl a nyelvészet határain, új termékenyítő eszméket adtak a kutatóknak. Főként antik epikus és mitológiai példák felhasználásával és régebbi dolgozataira hivatkozva

a népmesei epikus és mitikus motívumokat, valamint a modern költészet egyes elemeit a nyelvhez hasonlította és elmondotta, hogy véleménye szerint a zseniális sztálini tételeknek a nyelv szavaira és nyelvtani fordulataira vonatkozó érvényességét a képszerű nyelv területére is bátran kiterjeszthetjük. Ugyanakkor rámutatott, hogy teljesen hamis vágányra tévednénk, ha azt a következtetést vonnók le, hogy az aktuális alapot bármilyen műalkotás is nélkülözheti.

TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE akadémikus :

Lukács professzor igen szellemesen utalt arra a paradox kapcsolatra amely egyes vulgármarxisták és Spengler reakciós elmélete között fennáll természetesen a »Kulturkreis« fogalmának nemcsak szinkronikus, hanem diakronikus értelmezésében is. Ha újabb irodalomtudományi dolgozataink egy részének, talán átlagának végső elméleti konklúzióját következetesen akarnánk levonni, azt kellene mondanunk, hogy az irodalom történetéről, azaz magának az irodalomnak a fejlődéséről nem is beszélhetünk, éspedig azért nem, mert az irodalom az alap változásával mindig újra kezdődik. Félreértések megelőzésére talán nem felesleges hangsúlyozni, hogy nem az irodalomnak ahhoz az idealisztikus »önelvű« rendszerezéséhez akarunk visszatérni, melynek programja annak idején a magyar szellemtörténeti iskola vezető folyóiratában, a »Minerva«-ban jelent meg, s melyet — egész tudományos életművének nagy szerencséjére — e program szerzője sem valósított meg következetesen. Erről éppen úgy nem lehet szó, mint ahogyan a marrizmus tévedéseinek felszámolása a nyelvtudományban sem jelenthet visszatérést ahhoz az idealisztikus nyelvtudományhoz, amelynek programcikkeit ugyancsak a Minerva közölte, s amely mindjárt Móricz Zsigmond és még néhány haladó vagy akkor haladónak tartott írónk szóhasználatának »elemzését« a materialista világnézet megbélyegzésére élezte ki. De nem jelenthet visszatérést — és ezt legalább úgy ki kell emelnünk — ahhoz a pozitívista nyelvtudományhoz sem, melynek reprezentatív alkotását, az akkor készülő Magyar Nyelvtudományi Kézikönyvet — a szövetségesnél »kicsire nem néző« elvszerűtlenséggel — a Minerva »elvi« bevezető cikke örömmel tudta üdvözölni, s amely többek között az új-grammatikus hangtvörvény segítségével sovinszta-irredentista célok szolgálatában térképezte fel a honfoglaláskori Magyarországot. Az irodalomtudomány vonatkozásában sem akarunk tehát semmi régi hibához visszatérni, amikor azokra az újabb hibákra és hiányosságokra mutatunk rá, amelyekre nézetem szerint elsősorban az irodalmi alkotás tartalmi oldalának egyoldalú, kizárólagos szemelőtt tartása vezetett.

A tartalmi szempont döntő hangsúlyozása »a formájában nemzeti és tartalmában szocialista kultúra kialakulásának idején Magyarországon« jogos követelményt vet fel irodalmunkkal szemben, hiszen a szocialista tartalom

számonkérése a szocialista építés korszakának magyar fróitól egyenesen szükség-szerű, és a lenini tükröződési elmélet alkalmazása az irodalom multjának az értelmezéséhez is elengedhetetlen. Az irodalom valóban a mindenkori társadalmi valóságot tükrözi, az irodalomban kifejezésre jutó ideológia a felépítmény része, egy-egy irodalmi alkotás tudományos vizsgálatának mindenekelőtt ezt a szempontot kell következetesen érvényesítenie. Az irodalomtörténet tehát az ideológiák történetétől elválaszthatatlan. De Sztálin tanításai nyomatékosan mutatnak rá az irodalom formai oldalára is.

Irodalomtudományi terminológiánk ezen a ponton nem eléggé differenciált, nem lehetetlen, hogy éppen ezért, mert a forma kérdésének vizsgálatát túlságosan könnyen szoktuk átengedni a formalistáknak. Ezért hallottam örömmel Krajevskij professzor felszólalását, mert az irodalmi nyelv, az irodalmi forma kérdésének határozottabb felvetésével egészítette ki Lukács professzornak a további vita elvi alapjait helyesen meghatározó fejtegetéseit. Meglehet, hogy a forma kérdésének marxista vizsgálata ezen a téren differenciáltabb szóhasználatot is ki fog alakítani. A forma jelenti mindenekelőtt a formátlanság ellentétét, de a formátlanság maga is bizonyos értelemben »forma«, jelenti továbbá az elemi kifejező eszközök összességét, de jelenti a műnek azt a magasrendű kiképzését is, amelyet már az alkotó művész egyéniségének és közösségének dialektikus egysége határoz meg.

Az elemi kifejező eszközök összessége minden művészetben nemzethez kötött, de a legkézzelfoghatóbban nemzethez kötött az irodalomban, amelynek anyaga maga a nemzeti nyelv. Az következik-e ebből, hogy az irodalomtörténet az irodalom formai vizsgálatát mindenestül átadhatja a nyelvtudománynak? Semmiesetre sem. De következik mindenesetre irodalomtudomány és nyelvtudomány szoros együttműködésének a követelménye. Az irodalmi forma nemcsak szókészlet és nyelvtani szerkezet, hanem a szavaknak a szemantikán is túlmenő asszociatív tartalma, a szóképek és szólások felidéző ereje, a nép emlékezetének egész sor hagyománya, amelyeket az anyanyelv őriz, s nem utolsó sorban a ritmikának az élő beszéd jellegzetes hanglejtéséhez igazodó lehetőségei, amelyek — mint arra Horváth János rámutatott — még az idegen versformák átvételét is nemzetileg színezik, az átvett formát asszimilálják. Ilyen értelemben az »elemi« forma valóban a nemzetben mint »az emberek történelmileg kialakult tartós közösségében« történelmileg alakult ki, s így — akárcsak a nyelv maga — nincs kötve sem valamely osztályhoz, sem pedig a társadalmi fejlődés egyik vagy másik szakaszához, hanem különböző osztályok vettek részt kialakításában és a társadalmi fejlődés valamennyi szakasza több-kevesebb nyomot hagyott rajta.

A magasabb fokú formának, a mű magasrendű kiképzésének a megítélésében pedig fontos szempont, hogy miképpen viszonylik az elemi, alapvetően nemzeti formához. A formának ebben a magasabb egységében már a társadalmi valóság tükröződik, sőt a költő politikai állásfoglalása is határozottan kifejezésre

futhat, a multban nem egyszer előbb, mintsem a tudatosság filozófiailag meg-
 ogalmazható fokát elérte volna. Ennyiben a felépítményhez tartozik, mint
 a tartalom adekvát kifejezése, akár abban az értelemben, mint ahogy pl. a
 görög dráma dialektikus kompozíciója a görög rabszolgatársadalom első nagy
 válságában közvetlenül érzékelteti a történesnek ugyanazt a dialektikáját,
 amelyet Herakleitos filozófiailag tudatosított, akár abban az értelemben, ahogy
 pl. Petőfi »népies« formája is kifejezi forradalmi demokratizmusát. Viszont
 a görög dráma ugyanúgy beletartozik a görög irodalmi forma folytonosságába,
 mely — úgy látszik — a homérosi eposszal differenciálódik a népköltészettől,
 anélkül, hogy teljesen elszakadna tőle, mint ahogyan Petőfi sem csak azáltal
 függ össze a magyar irodalom történeti fejlődésével, hogy tudatosan vissza-
 hajlik az ősforráshoz, a népköltészethez.

A népköltészetet és a költészetnek az irodalomban megjelenő alakját
 mint két típust — szóbeliség és írásbeliség magábanvéve sem mellékes és gyakran
 a belső formát is befolyásoló megkülönböztető jegyén kívül — általában könnyű
 felismerni, még akkor is, ha a népköltészet, természetes életformájától meg-
 fosztva, írásos lejegyzésben kerül élénk. A népköltészetben, ha nem is kizáró-
 lagos, de túlnyomó a közösség hagyományának a szerepe, az irodalomban
 túlnyomó, ha nem is kizárólagos a közösség nevében megszólaló alkotó egyéniség
 kezdeményezése. A kezdeményezés merészségétől függ az irodalmi alkotás élen-
 járó jelentősége, a hagyományhoz való viszonyától nemzeti jellege. Viszont
 Petőfi mellett Puskinra is hivatkozhatunk mint annak a példájára, hogy éppen
 a népköltészeti hagyományhoz való visszatérés a merész kezdeményezés, s ez
 irodalomban és politikában egyszerre jelenthet forradalmi lépést.

Sztálin nyelvtudományi nyilatkozatai segítik az irodalomtörténetést abban,
 hogy ezeket a jelenségeket helyesen ítélje meg, s ezáltal is felbecsülhetetlen
 segítséget nyújtanak ahhoz, hogy tudományos munkájával valóban a dolgozó
 nép harcát erősítse. A marxizmus és nyelvtudomány viszonyának sztálini
 elemzése után ugyanis nem lehet többé kétséges, hogy Sztálin akkor, amikor
 a Szovjetunió népeinek nemzeti kultúráját — minden szocialista kultúra példa-
 képét — úgy jellemezte, hogy az »tartalmában szocialista, formájában nem-
 zetiek«, akkor a szocialista tartalomra és a nemzeti formára szinte egyenlő hang-
 súlyt vetett. A nemzeti forma ugyanúgy fűzi a szovjetorosz irodalmat az orosz
 klasszikus irodalom hagyományaihoz, amelyek a népköltészet megbecsülését
 már magukban hordozzák, mint ahogy pl. Dzsambult a kazáh akinok népköltési
 hagyományaihoz vagy Leonidzét Rusztavélihez és a grúz népköltészethez, és
 ahogyan másfelől a szocialista tartalom egy nagy egységbe, a szovjet irodalom
 hatalmas áramkörébe kapcsolja valamennyiöket.

A nemzeti forma tehát — éppen azért, mert olyan elemei is vannak,
 amelyek sem az alaphoz, sem a felépítményhez nem tartoznak, hanem egy
 nemzet egész történeti fejlődése során alakultak és gyarapodtak — a szocialista
 tartalommal együttes jelentkezésében kifejezi, hogy a munkáosztály a nemzet

haladó hagyományainak örököse és méltó továbbfejlesztője, ugyanúgy, mint ahogyan a népies forma Puskinnál vagy Petőfinél a dolgozó néppel való azonosulást fejezte ki. A nemzeti forma így az irodalmi alkotás egyik értékmérőjévé válik. Ebből mindjárt az is következik, hogy a nemzeti forma történetileg elmélyült tanulmányozásával irodalomtörténetírásunk jó szempontokat adhat fejlődő szocialista irodalmunkat figyelő kritikánknak, s már evvel is közelebb jutnánk annak a káros kettészakadásnak a felszámolásához irodalomtörténészek és kritikusok között, amelyet nemrégiben a szovjet irodalmon belül a Szovjetunió Írószövetsége vezetőségének XIII. plénumán Fagyjev hibáztatott.

De a nemzeti forma történeti elemzésével irodalomtörténetírásunk komoly fegyvert kovácsolhat egyszerre két ellenség, szocialista irodalmunk kerékkötője, a formalizmus és a népek szabadságára támadni kész imperializmus egyik ideológiai fegyvere, a kozmopolitizmus ellen is. Egyszerre azért, mert beható elemzés a formalizmust a kozmopolitizmus formája gyanánt fogja leleplezni. A formalizmus ugyanis amellett, hogy elvonatkoztatja a formát a tartalomtól, történetietlenül és önkényesen veti fel a forma kérdését magát is, ezért válhatnak a különböző formalista irányok könnyen nemzetközi divatokká, viszont azért maradnak mindig és mindenütt idegenek a néptől. A formalizmus tartalmilag ugyanúgy nem vesz tudomást a nép jelenéről, mint ahogyan formailag nem vesz tudomást a nemzet multjáról. S minthogy az irodalmi forma szükségképpen nemzeti és szükségképpen történetileg kialakult tényező, a formalizmus szükségképpen vezet magának a formának a megsemmisítéséhez. A nemzeti forma feltárása viszont a szocialista tartalom alapvető integráló tényezője mellett a nemzeti irodalmak gazdag változatosságának megbecsülésére tanít a népek barátságának a jegyében.

Ezen a ponton kell levonnunk Sztálin egyik nagyjelentőségű történeti megállapításának irodalomtörténeti következményeit is. Minthogy azok a birodalmak, amelyek Cyrus és Nagy Sándor, Caesar és Nagy Károly hódításai nyomán alakultak ki, saját gazdasági alap nélkül, csupán ideiglenes és átmeneti jellegű katonai és közigazgatási egyesülések voltak, nem volt és nem is lehetett egységes, a birodalom minden tagja számára érthető nyelvük sem. És ezért alakulhattak ki ezekben a birodalmakban az átmeneti jellegű katonai és közigazgatási célokra szolgáló hivatalos, de a lakosság tömegei előtt érthetetlen nyelveken olyan a nép életétől elszigetelődő, a valóságtól elszakadt, tudós és játékos irodalmi irányok, mint amilyenek a hellénizmus korában a görög alexandrin költészet, a latin irodalom ezüst- és vaskora a római császárság idején, vagy a karoling reneszánsz latin irodalma.

Sztálin már 1904-ben kijelentette, hogy »a nyelv a fejlődés és a harc eszköze.« Most rávilágított arra a felelősségre, amely a tudományra hárul, amikor evvel az eszközzel foglalkozik. De a fejlődés és a harc eszköze az irodalom is. Az irodalomtörténészek feladata megvizsgálni, hogy azok az alapvető tanítások, amelyekkel a marxista nyelvtudomány még beláthatatlan szabad fejlődését

Sztálin elvtárs elindította, mit jelentenek az irodalom szempontjából. Mi élni akarunk evvel a hatalmas segítséggel, tartozunk evvel tudományunknak, amelyet a vulgarizálás holtpontjáról lendíthetünk előre általa, és tartozunk vele népünknek, amelynek békeharcát az imperializmus egyik ideológiai fegyverével, a kozmopolitizmussal szembeszállva a sztálini tanításokra épülő marxista-leninista irodalomtudomány is erősíteni fogja. Az irodalom formai vizsgálatának és az irodalomtudomány eszmei jelentőségének ez az összefüggése viszont tartalom és forma dialektikus egységére utal, amelynek szem elől tévesztése irodalomban és irodalomtudományban egyaránt arra vezetne, hogy »a felépítmény a maga alapja aktív védelmének álláspontjáról a közömbösség álláspontjára« (7. old.) helyezkedik.

MORAVCSIK GYULA akadémikus:

Lukács György akadémikus-társunk előadásában világosan összefoglalta Sztálin nagyjelentőségű cikkeinek azokat a tanulságait, melyek az irodalom- és művészettörténeti kutatások szempontjából értékesíthetők és értékesítendők. Ezek első sorban a marxizmus elvei leegyszerűsítésének és vulgarizálásának kerülésében, a dogmatizmustól való őrizzétségben és a szabad kritika és önbírálat szükségszerű alkalmazásában állnak, amely elvek — azt hiszem — általában mindenirányú tudományos vizsgálódásban egyaránt érvényesítendők, és amelyek minden tudományos kutatás nélkülözhetetlen alapját alkotják. Szűkebb körre szorítkoznak, és főleg a szóbanforgó irodalom- és művészettörténeti tanulmányok körét érintik azok a tanulságok, amelyek Sztálin megállapításaiból atermelő tevékenység, az ezen nyugvó gazdasági alap és a felépítmény bonyolult viszonyára és kölcsönhatásaira vonatkozólag adódnak.

Az ebből származó nehézségek, melyekre Lukács György tagtársunk az irodalom- és művészettörténet kutatóinak figyelmét felhívta, fokozott mértékben jelentkeznek az antik világ kutatása terén. Hiszen minél távolabb áll tőlünk valamely korszak időben és minél nagyobb különbség választja el annak társadalmi struktúráját a miénktől — már pedig az antik kultúra a rabszolgatartó társadalom keretei közt bontakozott ki —, annál nehezebb a termelési viszonyok, a gazdasági alap és a felépítmény egymáshoz való viszonyának és kölcsönhatásának tisztázása, az igazi összefüggések és ezek alapján az irodalmi és művészeti tükröződés konkrét történeti felkutatása. Kiváltképpen áll ez a görögség ú. n. archaikus, de részben még klasszikus korára vonatkozólag is, ahol sok esetben az irodalmi alkotások az egyedüli frott forrásaink, amelyek tehát látszólag mintegy légüres térben jelentkeznek a mai kutató számára, ahol a konkrét társadalmi háttér alig, vagy csak nagyon hiányosan ismert számunkra, s ahol erre sok esetben éppen csak magukból az irodalmi emlékekből lehet visszakövetkeztetni. Az objektív valóság ismeretének hiányából magyaráz-

ható az antik világnak az az idealizált képe is, amely a XVIII. századi újklasszicizmus örökségeként olyan sokáig uralkodó volt az európai köztudatban, s amelynek emléke egyes munkákban még ma is kísért.

E kérdésekkel kapcsolatban legyen szabad rámutatni egy olyan problémára, amelynek érdekes megvilágítását az imént hallottuk a Kínai Tudományos Akadémia képviselőjének felszólalásában. Ez a probléma akkor tárult eléem teljes jelentőségében, amidőn az elmúlt nyáron a »Pravda« hasábjain lefolyt nyelvtudományi vitát és Sztálin azt lezáró nyilatkozatait tanulmányoztam. Tudomásom szerint a nyelvtudományi viták folyamán senki sem vetette fel az írás problémáját, az írásét, amely a nyelv leképezése, az a »folyton szóló hang« — ahogy Platon a »Phaidros«-ban kifejti —, amely az emberi beszédet kiragadja a térhez és időhöz kötöttség korlátaiból, az akusztika szférájából vizuális síkba helyezi át, megrögzíti, objektivizálja, és amely ennek következtében nemcsak összekötő szerepet játszik a nyelv és irodalom közt, hanem egyben minden magasabbfokú társadalmi fejlődés nélkülözhetetlen előfeltétele és alapja is. Az írás, mely a nyelv fejlődésében is aktív részt vesz, tágítja ki az emberiség multját, amely nélküle — csupán a nemzedékek emlékezetén nyugodva — nagyon szűkkörű és szegényes lenne, s ez teszi lehetővé, hogy a fejlődésben a mult hagyományai teremtő erővé váljanak.

Sztálin megállapítása nyomán Lukács György tagtársunk kiemelte, hogy a nyelv és felépítmény szembeállítása szembeszökően világossá válik, amikor látjuk, hogyan éli túl a nyelv alapvető szerkezete és szókincse a társadalmi alapok változását, éles ellentétben a felépítménnyel. Azt hiszem, hogy e tétel igazságát mindennél meggyőzőbben bizonyítja a görög nyelv, melynek csaknem három évezredes történetét az összes európai nyelvek közül a legjobban ismerjük, mert hiszen a homéroszi eposzoktól kezdve napjainkig az egymást követő írásos emlékek szakadatlan láncolatának tükrében figyelhetjük életét. Pontos statisztika szerint az Újtestamentom kb. 4900 szava közül körülbelül a fele ma is általános használatban van, a többi is érthető a mai újjörög számára, s mindössze kb. 400 olyan szó fordul elő benne, amely a csaknem kétezer éves fejlődés folyamán kiment a használatból, s ha a fonetikai jellege, a kiejtés erősen változott is, a nyelv szerkezete lényegében azonos maradt. De még sokkal szembeszökőbb ez a változatlanság, ha nemcsak halljuk, hanem szóképekben is látjuk a görög nyelvet, ha tehát akusztikai szférából vizuális síkra vetítjük a kérdést. Nemcsak az írás, de még a helyesírás is az i. e. IV. századtól a mai napig változatlan maradt. Az írás tehát még a nyelvnél is szívósabban élte át a rabszolgatartó és a feudális társadalom bukását. Közismert tény, hogy az angol és a francia, de kisebb mértékben az orosz nyelvnél is látjuk, hogy a nyelvi változásokkal szemben, azok ellenére, az írás hosszú századokon át megőrzi eredeti alakját, s ebből származik a későkori kiejtés és a régi kiejtést megrögzítő, annak mintegy megkövesedett formáját őrző írás közti ellentét. Természetesen az alapok változása, a társadalmi tükröződés az írásban is

felismerhető. Az V. századi attikai feliratok szabályos formájú arányos és esztétikailag is szép betűin, a papirusz-könyvek kalligrafikus írásán és a bizánci oklevelek cikornyás, kacsaringós vonalain éppen úgy rajta van a társadalmi háttér visszfénye, mint Pindarosz ódáinak csillogó, tömör és magasba törő stílusán s a hellénisztikus költészet játékos és dagályos nyelvezetén, vagy a bizánci panegirikuszok üres, mesterkélt frázisain, de maga az írás struktúrája és betűkészlete lényegében éppen olyan állandó jellegű, mint a nyelv alapszerkezete és századok folyamán csak lassan változó szókincse. Az írás tehát túléli a felépítmény minden változását, s egyformán »kiszolgálja« minden felépítményt. De ha az írás, mint a nyelv leképezése és vizuális rögzítése, még a nyelvnél is szívósabb és állandóbb jellegű valami, mégis sok tekintetben különbözik attól. Az írás időbelileg sokkal későbbben, s a társadalmi fejlődés sokkal magasabb fokán jelenik meg, mint a nyelv, amely egy bizonyos nyelvi közösség minden tagjának tulajdona, közös kifejező eszköze. Ezzel szemben az írás egyes korokban csak egyes osztályok, illetve társadalmi rétegek birtoka. Kiterjedési köre tehát eredetileg szűkebb, mint a nyelv s a társadalmi fejlettséggel arányban tágul, szélesedik használatának köre. De ennek ellenére az írás, mint a nyelv is, nem osztályjellegű és nem osztályhoz kötött. Nyelv és írás földrajzi határai nem esnek össze: több nyelvet ismerünk, mint írást s a nyelv keletkezésének és fejlődésének más a jellege, mint az írás kialakulásának és átvételének; az íráscsere gyakoribb jelenség, mint a nyelvcsere. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy — amint Sztálin megállapítása szerint a nyelv nem tartozik a felépítményhez, — ugyanúgy annak leképezése, *az írás sem sorolható a felépítmény elemei közé.*

Sajnos, az írástörténet és méginkább: az írásbeliség története egyike a legelhanyagoltabb tudományos területeknek. Mindeddig inkább csak a történeti és filológiai vizsgálódások segédtudományaként szerepelt, s az az egy-két régebbi összefoglaló munka, mely az emberi írárok történetéről képet ad, de még a francia J. G. Février 1948-ban megjelent »Histoire de l'écriture« című nagy, monumentális munkája is inkább csak formalisztikus szempontokat érvényesít. A társadalmi nézőpont eddig csak egyes részterületeken, így pl. a középkori írásbeliségre vonatkozó kutatásokban érvényesült. Az írás és az írásbeliség történetének tudományos vizsgálata a társadalmi fejlődés figyelembevétele nélkül csonka és hiányos, s aki a jövőben e problémákhoz a marxizmus módszereivel fog közeledni, annak e téren is Sztálin alapvető megállapításaiból kell kiindulnia.

Azt hiszem, hogy e kérdés pusztá felvetése, hogy hogyan viszonylik az írás az alaphoz és a felépítményhez, már magában véve is bizonyítja, hogy Sztálin cikkei milyen gondolatébresztőek és a jövő kutatás számára milyen termékenyítő hatással lesznek.